

Gönderim Tarihi: 21.03.2023

Kabul Tarihi: 03.05.2023

CUMHURİYET'İN İNŞASINDA EĞİTİM ALANINDA YAPILAN UYGULAMALARIN BİR TAŞRA KAZASINDA ÖRNEĞİ: ÇAL (1924-1927)

The provincial Town Sample for Practices performed in the Field of Education
concerning the Construction of the Republic: Çal (1924-1927)

Nezahat BELEN

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü,
nbelen@pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4920-703X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu diğer yandan vatanın yeniden inşası, yeni kurulan devletle birlikte her alanda gerçekleştirilen inkılap hareketleriyle uygulamaya konulmuştur. Eğitim bu inkılapların başında ilk sırada yer almıştır. Çünkü Osmanlı Devleti'nden devralınan toplumsal mirasta ülke genelinde eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Bunun için ülke genelinde büyük bir eğitim hamlesi başlatılmıştır. Bu dönemde Misak-ı Maarif genelgesi, Birinci Heyet-i İlmiye toplantısı, yabancı uzmanların ülkeye davet edilmesi gibi eğitim alanında yapılmaya çalışılan faaliyetler ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile değişimin ilk köklü adımları atılmıştır. Merkezde başlatılan bu hamlelere ilave olarak, taşrada eğitim seviyesini yükseltmek için de önemli adımlar atılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada Denizli ilinin nüfus, ekonomi ve eğitim açısından önemli ilçelerinden birisi olan Çal'da, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim alanında yaşanan gelişmelerin yansımaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Çal Kaymakamlık arşivinde bulunan, daha önce tamamı değerlendirilmeyen ve 1923-1927 yıllarına ait belgelerden yola çıkılarak hazırlanan makalede çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir. Yerel tarih okumaları üzerinden genel tarihi anlamlandırmanın daha öğretici ve kalıcı olacağı inancı temelinde bu çalışma kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Tevhid-i Tedrisat, Çal, Denizli

Abstract

Reform movements performed in all fields during the establishment of Republic of Turkey and its associated reconstruction of nation were put into use, among which education was of most importance in respect that quality and level of education was rather poor across the nation as the social legacy which was inherited from the Ottoman state to the newly established republic. Therefore, a great educational movement was nationally initiated across the country. In that period of time, radical steps were taken in the process of reforms upon passing and enforcing Tevhidi Tedrisat Act which we might literally refer to as Union of Education as well as many other activities which were attempted to be implemented including Circular of Misak-i Maarif namely Educational Covenant Circular, the first Heyet-i İlmiye aka Community of Science Convention and invitation of foreign scholars from abroad to the Republic. In addition to such movements started in Central Administrative process, significant steps began to be taken in order to increase quality of education in provincial settlements where scholar processes were more backward than in

cities. The present study is expected to determine the reflections of developments experienced in the field of education in early years of the Republic in provincial Çal, one of the most significant districts in Denizli province in terms of population, livelihood and education. The article prepared considering the documents in Çal Prefecture Archive which are included in the period from 1923 to 1927 but have rarely or partially been assessed is of importance in view of the fact that the concerned study is unique. The current study was written on the basis of the belief that the general history should be commented and implied through reading local history narrations.

Keywords: Education, Tevhid-i Tedrisât aka Union of Education, Çal, Denizli

1. GİRİŞ

Birey, aile ve millet üçgeninde şekillenen devlet; yürüttüğü eğitim sistemi ile toplumsal, kültürel ve siyasal değerlerini yeni nesillere aktararak devamlılığını sağlarken aynı zamanda bekası için gerekli olan eğitilmiş insan gücünü de yetiştirmektedir. Nesillerin yetişmesinde büyük öneme sahip olan eğitim, son iki yüzyıl içinde değerinin daha da anlaşılmasıyla birlikte çağdaş dünyanın, toplum inşasında değerlendirdiği en önemli ve etkili faktördür.

Bu nedenle modern ulus devletler, eğitimi kendi ellerinde tutmayı ve kurdukları okullar aracılığıyla hedefledikleri bilgi, beceri ve değerlere sahip vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamışlardır (Gellner, 2018: 73, Turan, 2022: 1889, Fidan, 1987: 66, Turan, 2016: 2).

Nitekim Türk tarihinde Mete Han ile başlayan vatan toprağının kutsallığı (Güngör,1999:18), Kürşat ve arkadaşları ile bağımsız yaşama ülküsü, Bilge Han ile cihan hâkimiyeti ideali (Çandarlıoğlu,2003:48-49) ve Mustafa Kemal Atatürk ile “Hâkimiyet Bilâ Kayd-u Şart Milletindir” ilkesi (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.2, 1959:58), devlet töresi, ülküsü, idealizmi eğitimle birlikte kuşaktan kuşağa aktarılabilmiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarından itibaren eğitime büyük bir önem verilmiştir. Eğitim sisteminin yeniden ve milli özelliklere sahip yapılandırılmasına, yaygınlaştırılmasına yönelik köklü adımlar atılmıştır. Özellikle ülke nüfusunun yarısından fazlasının kırsalda yaşaması sebebiyle, ilköğretime ayrı bir önem verilmiştir. Kırsal alanlarda eğitim aracılığıyla cumhuriyet rejiminin anlatılması, yaşatılması ve çağa göre bilimsel değerlerle donatılmış yeni toplumun kurulmasında etkili bir vasıta olarak kullanılmıştır (Sallan Gül, 2008: 338).

Bu çerçevede Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminde öncelikli olarak bağımsızlığı ve Cumhuriyeti koruyacak ve yükseltecek kuşaklar yetiştirmeyi, milli benliği, bilimsel ve laik olmayı, hayatta üretken ve başarılı insanlar yetiştirmeyi hedeflemiştir (Akyüz, 1994: 292-296).

2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMİNDEN CUMHURİYET'E (1824-1924) EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

19.yy. başlarında, II. Mahmut döneminde eğitim, klasik medrese yapısından çıkartılmış, batı tarzı yeni okullar açılarak doğrudan devletin sorumluluğu altına alınmıştır. Önce İstanbul'da (1824 Tarihli Talim-i Sıbyan Fermanı ile) daha sonra ülke genelinde Tanzimat Dönemi'nde zorunlu ilköğretim uygulaması başlatılmıştır (Akyüz, 1994: 135-140). 1869 yılında hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi de eğitim-öğretim işleriyle ilgili kararları düzenlemiştir. Nizamnameye göre öğrenim çağındaki çocukların okula devam etme mecburiyeti ve eğitim için gerekli olan mali kaynaklar belirlenmiştir. Düzenlemeye göre uygulama ilköğretim temelinde yapılacak her türlü masrafın, halkın sorumluluğuna bağlanmıştır. Uygulama 1872 yılında öşrün öşrü oranında, bir maarif vergisinin konulması ile hayata geçmişse de 1882'de yeterli kaynak oluşturulamadığından, uygulamadan kaldırılmıştır (Berker, 1945:91, Kodaman, 1991:157-159).

23 Eylül 1329/ 1913 tarih ve 305 sayılı Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu Muvakkatı'nın (Kısaca TİKM) yürürlüğe girmesi ile ilköğretim temel bir kanuna kavuşmuştur. Bu geçici kanun ile ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğu kabul edilerek, ilköğretim giderlerinin düzenlenmesi için kurulan Tedrisat-ı İbtidâiye Meclisleri yetkili kılınmıştır. Vergilerin konulması ve toplanması işi, Vilayet İdare Meclislerine bağlı mahalli Tahsisat Encümenlerine bırakılmıştır. Fakat bu durum pratikte eğitim masraflarının doğrudan doğruya halkın üzerine yüklenmesine neden olmuştur (Çakan, 2002: 85-127). Şöyle ki okulun bulunduğu bölgede, şayet hayır işi için vasiyet edilmiş para, avarız veya evkaf geliri varsa, buralardan miktarı kesin olmayan bir hisse; fitre ve kurban derisi, halka salınan salma ve öğrencilerden alınan ücretler, standart olmayan bölge şartlarına göre farklı oranlarda uygulanmıştır (Berker, 1945: 91-92). Verginin farklı oranlarda uygulanması pek çok şikâyet ve sıkıntıya sebebiyet vermesine rağmen bu geçici kanun, ilköğretime uygulanabilir bir sistem getirmiştir. Söz konusu geçici kanun zaman içinde yapılan bazı değişiklikler olmuştur. 1961 tarihli İlköğretim Eğitim ve Öğretim Yasası'nın kabulü ile yürürlükte kalmıştır. İlgili Kanun 48 yıl süresi zarfında Türk İlköğretim Sisteminin yasal omurgasını oluşturmuştur (Çağlar, 1999: 125-144; Budak, & Budak, 2014: 56).

Cumhuriyet döneminde her düzeydeki okullarda öğrencilere verilen eğitimin temel amacı; cumhuriyetçi, demokratik ve laik bir düşünce yapısını benimsetmek temelinde şekillenmiştir (Akyüz, 1994: 292-297). 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ülke genelinde birçok alanda yeni

uygulamalara geçilmiştir. Eğitim- öğretim alanında kapsamlı bir değişim ve dönüşüm hamlesi başlatılmıştır (Kalaycı, 2004: 11-119). TBMM'nin İkinci dönemi olan 1923-1927 yılları arasındaki görüşmeler, tartışmalar sonucunda çıkarılan yasalar ile yapılan yenilikler (TBMM ZC. II/7, İ:2 (3.3.1340) , s.25-26; TBMM ZC. II/2, İ:20 (17.9.1339),s.144-147; TBMM ZC. II/2, İ:28 (29.9.1339), s.375-380; TBMM ZC. II/23, İ:74 (20.3.1926) , s.265-275) yeni Türk milli eğitim politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Özellikle 1924 yılında II. Heyet-i İlmiye görüşmelerinde, ülkenin eğitim sorunlarını çözmek için yapılan toplantılardan sonra, ilkokul programı ve mevzuatında bir dizi değişiklik yapılmıştır (Cicioğlu, 1985: 35) . Ardından 3 Mart 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Resmi Ceride, Kanun No.430,1340) ile eğitim-öğretim kurumlarının tek bir elden Millî Eğitim Bakanlığı uhdesine bağlanarak yürütülmesine geçilmiştir. Nitekim 1924 tarihli ilk ilkokul programının uygulamaya konulması ile laik, milli, çağdaş eğitime adım atılmıştır. 1926 yılında Maarif Teşkilatı Kanunu ile ilköğretim işlerinin yekvücut olarak yürütüldüğü yeni bir döneme geçilmiştir (Resmi Ceride, Kanun No.842,1926; Resmi Ceride, Kanun No.388,1926; TBMM ZC II/23. İ:74 (20.3.1926),s.265-275).

Cumhuriyetin ilanından sonra girilen eğitim seferberliğinde öncelik ilköğretime verilmiştir. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923-1924 ders yıllarında ilköğretim seviyesinde ülke çapında 4.894 okul ve 341.941 öğrenci, lise (genel) seviyesinde 23 okul ve 1.241 öğrenci, yüksekokul seviyesinde sadece 9 okul 2.914 öğrenci bulunmaktadır. 1926 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkede okuma-yazma bilenlerin (6 ve yukarı yaştaki nüfusa nispeti) oranı 1927 yılında %10,6'dır (Baykara, 1996: 163). Bu rakamlar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin neden eğitime hayati önem verdiğini, vermesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

3. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA EĞİTİM ALANINDAKİ GELİŞMELER VE BUNUN ÇAL'DAKİ İLK YANSIMALARI (1924-1927)

19.yüzyılın son çeyreğinde, Aydın Vilayetinin Denizli Sancağına bağlı bir kaza olan Çal (1884 yılında), kalabalık nüfusu, 31 köyü ve 27 medresesi (Aydın, 2014: 43-44, Bayar, 2007:264) ile okullaşma oranının iyi olduğu bir yerleşim yeridir. 1910 yılında "bağımsız mutasarrıflık" haline gelen Denizli; merkez kazası dâhil toplamda 6 kazası bulunmaktadır. Çal'da bunlardan biridir. 1917 Nüfus istatistiğine göre Denizli'nin toplam nüfusu 251.840'tur. İlin nüfus yoğunluğu açısından en kalabalık kazaları sırasıyla Acıpayam (52.516), Çal (44.997) ve Denizli (44.763) olarak bilinmektedir (Kodal, 2009:31-32). Görüldüğü üzere döneminde Çal kazası, Denizli

merkez kazadan bile daha kalabalık bir nüfusa sahiptir. Milli Mücadele sonrasında Denizli nüfusu 243.542'e incekse de 1923 yılında bu rakam 275.402'e yükselmiştir. 1927 Türkiye Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 242.654 olan Denizli genel nüfusu değişmiş olsa da nüfusun kazalardaki yoğunluk sıralaması Osmanlı Devleti zamanına benzer şekildedir. Şöyle ki nüfusu en kalabalık kazadan aşağıya doğru sıraladığımızda Tavas (51.307) , Acıpayam (46.093), Çal (44.876) ve Denizli Merkez (36.076) gelmektedir (1926-1927 T.C. Devlet Salnamesi,1928,s.860). Görüldüğü gibi Çal yine Denizli merkez kazadan daha kalabalıktır (1926-1927 T.C. Devlet Salnamesi,1928,s.863). Çünkü bu yıllarda Denizli nüfusu, Türkiye'nin geneli yaşama biçimi bakımından benzerlik göstermekte; nüfusun % 17,3'ü şehirlerde %82,7'i köyde yaşamaktadır (Kodal, 2009:44).

Denizli'nin eğitim durumu ile ilgili cumhuriyet döneminde tespit ettiğimiz ilk resmi bilgiye göre; il genelinde 177 resmi ilk mektep, bir tanesi orta mektep olmak üzere 2 vakıf mektebi ile 10.558 öğrencisi bulunmaktadır. 1926-1927 yılında merkez kazada 34 muhtelif okul ile toplam vilayet dâhilinde 201 okul ve 10.712 öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca bu ders yılında merkez kazada öğretmen okulu da açılmıştır. Nüfus olarak en kalabalık kaza yine Tavas olmasına rağmen en fazla mektep sayısı olan kaza ise Çal'dır. Ancak öğrenci sayısı açısından incelediğimizde en kalabalık kaza merkez kazası olmaktadır (1926-1927 T.C. Devlet Salnamesi,1928,s.863).

Bir memleket veya ülkenin gelişip kalkınması, geleceğe güvenle bakması, yetiştirdiği nitelikli insan gücü ile değerlendirilebilir. 1927 genel nüfus sayımı sonuçlarından hem Türkiye hem de Denizli nüfusunun okuma ve yazma durumu hakkındaki bilgilerden; Türkiye'de okuma-yazma bilenlerin toplam Türkiye nüfusunun ancak %8,2'i iken Denizli'de okuma-yazma bilenlerin %5,4 olduğu görülmektedir. Bu rakamlar çağdaşımız ülkelere oranla Türkiye'nin özeldir Denizli'nin okuma-yazma oranının düşük olduğunu hatta Denizli'nin okuma-yazma bilenlerin oranının altında kaldığını göstermektedir. Bu nedenle, bütün Türkiye'de olduğu gibi, Denizli merkez ve ilçelerindeki eğitim -öğretim faaliyetlerine öncelik verilmiştir. Bunun sonucunda Denizli merkez ilçede yapılan eğitim kurumlarının daha çok 1927 yılından itibaren kuruluşunun ve tamamlama çalışmasının hız kazandığı görülmektedir (Kodal, 2009:49-50).

Halkının çoğunluğu kaza ve köylerde oturan cumhuriyetin, eğitim alanında yaptığı köklü değişimlerin tabanda nasıl uygulandığına birçok örnek mevcuttur. Çalışmamızda bu örneklerden biri olan Denizli'nin Çal kazası üzerinden devam edilecektir. Bu bölümde kullanılan kaynaklar uzun

yıllar Çal Belediyesinin deposunda atıl bir şekilde çürümeye terk edilmiş belgelerdir. Çal eski belediye başkanlarından Hasan Gündüz'ün arzusu ile İbrahim Balık tarafından bir kısmı incelemeye tabi tutulan (Balık,2017:169) ve geri kalanı tarafımızdan okunup, tasniflenen 273 belgeyle oluşturduğumuz Çal Kaymakamlık Arşivinde özellikle 1923-1927 yıllarına ait pek çok belge mevcuttur. Bunların önemli bir kısmı eğitim (73 belge), ekonomik faaliyetler (76 belge) idari yazışmalarla (38 belge) ilgilidir. Birkaç tane de muhasebe kayıt defteri var ise de önemli bir kısmı ne yazık ki çürümüştür. Belgelerin muhafazası ve dijital ortama aktarılması için yaptığımız çalışmalar tamamlandığında isteyen herkes Çal Belediyesinde oluşturacağımız arşivden istifade edebilecektir.

İncelediğimiz belgeler içinde Denizli merkezi ile Çal arasında yönetim, idari işler, vergiler, bütçeler (özel-fevkalade) Vilayet Encümeni kararları, Denizli Vilayeti Encümeni Daimisi ile ilgili yazılar mevcuttur. Bu belgelerin en geç tarihli olanı 22 Ekim 1924 tarihli bir belgedir. En yakın tarihli olanı ise 8 Şubat 1927 gününe ait bir belgedir.

Sosyal ve iktisadi hayat olarak tasniflediğimiz belgeler 25 Kasım 1923 tarihli bir belge ile başlayıp 22 Mart 1927 tarihli belge ile bitmektedir. Genel olarak bu bölümdeki belgelerde tarihi eser kaçakçılığında, kaçak tütün ve sigara kâğıdı sorununa, Çal merkezindeki dükkân ihalelerinden, fabrikaların Teşvik-i Sanayii kanunundan yararlanmasına, Çal'a gönderilen asma çubuklarından yol vergisi uygulamalarına ve muhasebe kayıt defterlerine kadar çok geniş bir konuları içermektedir.

Çalışmamızın temelini oluşturan eğitim ile ilgili belgeler sosyal ve iktisadi hayat ile ilgili belgelerle ağırlıklı bir yoğunluktadır. Bu bölümdeki ilk belge 3 Ağustos 1924 tarihli olup son belgede 10 Nisan 1927 tarihlidir. Bu belgelerin konularını tasniflemek gerekirse Denizli Vilayeti Maarif Müdüriyeti'nden Çal Maarif Encümeni Riyaseti'ne gönderilen idari işlerle ilgili yazılardan öğretmenler (maaşları, özlük hakları, şikâyetler) ile ilgili yazılara uzanan konular mevcuttur. İlk mektepler müfredat programı, Tedrisat-ı İbtidaiyye Vergisi (toplanişı, uygulanması, şikâyetler) ile ilgili yazılardan, 23 Mayıs 1341/1925 tarihli Mektep Vergisi ve uygulanışına, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması ile devredilen medreselerle ilgili yaşanan sıkıntıları içeren yazılar görülmektedir. Mektep inşaatları, mekteplere kabul şartları, umumi imtihanlar, muallim mektepleri, Maarife ait emlak ve arsaların kullanılması ve maarif eminleri hakkında belgeler içermektedir. Görüldüğü üzere cumhuriyetin eğitim alanında yaptığı milli uygulamalar aynı zamanda Anadolu taşra kazasında hayata geçmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Çal'da eğitimin genel yapısı, Türkiye'nin o yıllardaki genel yapısından farklı değildir. Eğitim-öğretim faaliyetleri son derece kısıtlı imkânlarla ve çoğu yerde eğitimin fiziki yapısına uymayan şartlarda yapılmaktadır. Açıkçası bu yıllarda halkın da eğitime tam manası ile gereken önemi vermesi yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle zordur. Bu dönemde eğitim giderlerinin karşılanmasında ilk önce devlet bütçesi, varsa vakıf gelirleri ve vatandaşların vilayet yerel meclislerine aktardıkları vergilerden sağlanmıştır. Ancak bu gelir kalemlerinden biri olan vakıf gelirleri 1924 yılında Evkaf Vekâlet'inin kaldırılması ile eğitimin finansmanı olmaktan çıkmıştır (TBMM ZC II/17, İ:95 (6.4.1341),s.12-124).

İlköğretimin zorunlu ve parasız olduğu, eğitimin devletin sorumluluğu altına alındığı 1913 tarihli TİKM (Uyanık, Kaya, Elçiçeği,2021:176), 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile varlığını sürdürmüştür. 1924 Kanununun kapsamı devlet, öğretmen, öğrenci, veli, yerel yönetimler, çevre ve diğerlerinin görev ve yetkilerini içerecek şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede bu kanundan yararlanan veya yürütenlerin görevleri, sorumlulukları belirlendiği gibi uymayanların da nasıl bir yaptırıma tabii tutulması düşünülmüştür. Bu minvalde 1924 Kanununun ehliyetname, tayin, azil, mükâfat ve mücazat ile ilgili kısmına ait uygulama örneklerini Çal arşivinde görülmektedir. Belge 1924 yılına ait Çal Kaklık karyesi/köyü Başmuallimi Halil'in Denizli Vilayeti Maarif Müdüriyeti Aliyesine yazdığı dilekçedir. Yeni cumhuriyetin ilk yıllarında taşrada bir öğretmenin tayin isteği üzerinden dönemin eğitim durumu, öğretmen olma şartları ve Çal'ın sosyal yapısı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Buna göre dilekçeyi yazan Başmuallim Halil; Darülmüallim mezunu olmasına rağmen askerlik dönüşü hem orduda hem de memleketinde gördüğü maarif yoksunluğunun acısını hissederek kendi memleketinin maarifçe en geri kalmış noktası olan Kaklık karyesi muallimliğine rızasıyla iyi eğitimi /hüsnü maarifi tebliğ etmek niyetiyle razı olduğunu ifade etmektedir. Bir yıl boyunca amacını gerçekleştirmiştir. Neredeyse köyde körelecek maarif ocağını yaktığını belirttikten sonra ilk mektebi henüz bitirmiş ve 1-2 ay tahsilden sonra Ma'arif Dairesince ellerine geçici ehliyetname verilen bazı muallimlerin dolgun maaşla merkez ve nahiyelerde istihdam edildiğini, Darülmüallim mezunu olan kendisinin vatan ve eğitim aşkıyla yaptığı hizmetin Vilayeti Celile Maarif Müdüriyetince bilinerek bir sene önce vazgeçmiş olduğu hakkını şimdi istediğini yazmaktadır. 1924 Eylül'ünden beri İl Genel Meclisinin Çal merkez Turan Mektebine üç muallim daha ilavesi kabul edildiği, boş olan bu kadrolardan birine şimdiye kadar Kaklık'ta karşılaştığı zorluklara rağmen gösterdiği çaba ve gayretinde takdir edilmesi ile atanmasını istemektedir.

Mevcut belgelerde Halil öğretmenin tayin isteğinin gerçekleşip gerçekleşmediği tespit edilememiştir. Fakat 1926 yılına ait Çal'da görev yapan bazı öğretmenlerin isimleri, okulları, mevcut maaşları ile alacakları zamlı maaşlarını gösteren başka belgeden Çal Merkez Turan Erkek Mektebinin üç öğretmeni olduğu (Nahib Bey, Osman Nuri Bey, Tevfik Orhan Bey) bunların içinde Halil Bey'in bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çal'daki diğer okullarda da bu isimde bir öğretmene mevcut belgelerde rastlanmamıştır.

Ülkenin ve bölgenin öğretmen açığına rağmen bu yıllarda da öğretmenler rastgele alınmamıştır. Öğretmen olarak atanacakların bir takım şartlar taşıması gerekmektedir. Mevcut belgeler içinde oldukça doyurucu ve açıklayıcı olan 4 Ağustos 1340 /1924 tarihli Denizli Maarif Müdürlüğünden Çal Kaymakamlığına gönderilen belgede alınacak olan öğretmenlerle ilgili şartlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Ehliyetnamesi olmayıp da halen öğretmenlik yapan bayanlar ile yeni alınacaklar için ehliyetname imtihanı açılmıştır.
2. Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunmak, imtihana gireceklerin yaşları, erkekler için 19'dan aşağı 35'ten yukarı; hanımlar için 17'den aşağı 35'ten yukarı olmamak. Bir cinayet ya da ahlaka mugayir suçtan mahkûm olmamak. Öğretmenlik mesleğine engel olacak vücut arızası ile malul olmamak.
3. Halen çalışıp da ehliyetnameleri olmayan muallim hanımların bu imtihana girmeleri mecburdur.
4. Tavas, Karaağaç (Acıpayam), Çal, Buldan mıntıkalarından ikinci maddedeki şartlara haiz olarak zuhur edecek talebelerin ilköğretim meclisince kapalı zarf içinde gönderilecek yazılı imtihan sualleri, buldukları kaza maarif (eğitim) encümenleri huzurunda 23 Ağustos Cumartesi günü icra ve evrak-ı imtihanları merkezde tedkik edilip, muvaffak olanlar şifahi (sözlü) imtihanlara kabul edilecek ve 6 Eylül'de merkezde hazır bulunmak üzere davet edileceklerdir.
5. Dışardan talip olanlar evvela: Kendi yazılarıyla birer istida' name (dilekçe) yazarak vali veya kaymakamlık makamına vermek; saniyen bu istidalara nüfus tezkiresi, muallimliği ifaya mani sıhhi manisi olmadığına dair muarrif (bilinen) bir tabip tarafından mumzi (imzalanmış) sıhhat şahadetnamesi (sağlık raporu), aşı ilmühaberi, hüsn-ü hal ve siret (ahlak) ehlinden olduklarına dair meclis-i idare mazbatası, mahalle veya medrese ilmühaberleri veya mektep tasdiknamesi. Bir hizmet-i hususiye veya resmiyede çalışmış ise ilişiği olmadığına dair bir vesika rabt etmek mecburiyetindedirler.

6. Ehliyetname imtihanlarına ait şartlar alakadarınca (ilgililerce) malum olmak üzere yukarıya dercen (yazılarak) ilan olunur.

23 Ağustos 1340/1924 günü yapılan imtihanda Çal'dan şu kişiler başarılı olmuş ve 6 Eylül'deki imtihan için çağrılmışlardır. İmtihanı kazanan kişiler şunlardır:

1. Selcen Köyünden, Abdi Paşa Oğullarından Mustafa oğlu Hüseyin Hakkı Efendi
2. Seyid-i Bala (Yukarıseyit) Köyünden, Mehmet oğlu Hasan Hüseyin Efendi.
3. Selcen Köyünden, Çakal Oğullarından Mustafa oğlu Halil Efendi.
4. İsabey Köyünden, Kurt oğlu Hafidi Hasan Lütfi Efendi.
5. Kırılan Köyünden, Raşit Efendi.
6. Orta Köyünden (Ortaköy), Hacı İsmail oğlu Osman Nuri Efendi (Balık,2017:181-183).

Öğretmen olma ile ilgili 1924 yılına ait belge haricinde, dışarıdan öğretmenlik başvurusu yapacakların hazırlaması gereken evraklarla ilgili bir başka ilginç belge daha bulunmaktadır. Teşirini Evvel 1341/ Ekim 1925 yılına ait bu belge Çal'dan Ali Ağa mahdumu Ömer'in öğretmen olmak için Çal Kaymakamlığına sunduğu bir dilekçedir. Ömer'in dilekçesi Denizli Vilayet Makamına gönderilmiş, vilayet tahrirat kaleminden (yazı işlerinden) gönderilen cevapta Ömer Efendi'nin öğretmen olması için gerekli olan aşî şahadetnamesi, sıhhat raporu, nüfus tezkiresi, mektep tasdiknamesi ve hüsn-i hal mazbatasının eksik olduğu belirtilmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.4: 11.10.1341).

Kazada öğretmen olmak isteyen, tayin talep edenler dışında öğretmenlerin kendilerinden kaynaklanan şikâyetler de görülmektedir. Baklan Nahiyesi Müdürü tarafından Dedeköy Cumhuriyet Mektebi Muallimi ile ilgili şu bilgiler verilmiştir. Dedeköy muallimi hakkındaki şikâyet Çal Maarif Encümeni Riyaseti Âliyyesine önce 21 Mart 1341/1925'de telefonla bildirilmiş, ne yapılması hakkında cevap beklenirken bizzat Nahiye Müdürü; öğretmenin 1 hafta boyunca mektebe gitmediği, çocukların sokak aralarında dolaştığı, bu durum öğretmene sorulduğu halde cevap dahi alınmamıştır. Bu sebepten dolayı öğretmen için kanunun gereğince muamele edilmesini istemekte, acele cevap beklemektedir. Yazı 1 Nisan 1925'te Kaymakamlık muhasebe bölümüne kaydedilmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.88: 30.3.1341).

Bunun yanında İsa Bey Başmuallimi Mehmed Hulusi'nin Çal Encümen-i Maarif Riyasetine 5 Teşirini Evvel/Ekim 1340/1924 tarihli

dilekçesinde; arkadaşı ve muallim vekili olan Ahmed Efendi okulun açılışından beri vazifesinin başına gelmemiştir. Gelmesi için yapılan sözlü ve yazılı çağrılara “*mu‘allim mu‘âvini vekîli bulunduğu ve kendilerinin mukadderatı meçhul bulunduğu ifade ederek kadro tebellüğe kadar gelmeyeceği*” şeklinde cevap vermiştir. Bu durum karşısında Mehmet Hulusi Efendi ne yapılması gerektiğini sormaktadır. (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.196: 5.10.1341). Belgelerin dağınık, eksik ve çoğunun çürümüş olmasından bu yazının da akıbetinin ne olduğunu bilinmemektedir.

Çal maarif yapısı ile ilgili belgelerde cumhuriyetin inşasına yönelik yapılan inkılap hareketlerinin taşradaki uygulamaları görülmektedir. Bilindiği üzere 24-27 Ağustos 1925 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Kastamonu ziyaretinde halka “*medeni ve beynelmilel kıyafet*” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1997:220-221, Atatürk’ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri, 1959:15-16) olarak şapkayı tanıtmıştı. 2 Eylül 1925 günü Bakanlar Kurulu’ndan onaylanan bir kararname ile de ordu ve donanma mensupları, ulemanın ve hâkimlerin dışındaki bütün memurlar için elbise ve şapka, zorunlu kılınmıştı. Halk buna uymak ya da uymamakta serbestti. Daha sonra 25 Kasım 1925 tarihli kanunla (Düstur, C.7,1929:108) milletlerarası kılık kıyafet kabul edilerek kanunun kapsamı genişletilmiştir.

Bakanlar Kurulu’nun 2 Eylül’de aldığı kararın, Maarif Vekâleti tarafından vilayetlere gönderildiğini Denizli Vilayetine 6 Eylül 1925 tarihinde gelen yazıdan anlaşılmaktadır. Denizli Maarif Vekâleti gelen yazıyı ilişikte aynen vererek 12 Eylül 1925’te Çal Kaymakamlığına göndermiştir. Gönderilen yazıda; öğretmenlerin türlü türlü şekil ve kıyafette giyinmeleri uygun görülmediğinden tâli mekteplerdeki din dersleri öğretmenleri serbest bırakılmak suretiyle tüm öğretmenler için sarıksız ceket ve pantolonun öğretmen kıyafeti olarak kabulü encümen-i müdürân kararıyla uygun görülmüştür. Durumun tatbik edilmesi için tüm öğretmenlere hızlıca duyurulması ve gereğinin yapılması istenmektedir. Çal Kaymakamı tüm okullara duyurulmasını beyan etmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.143:12.9.1341).

Çal Kaymakamının alınan kararı uygulama noktasında faaliyette bulunduğu dair başka bir belge de; 6 Eylül 1341/1925 tarihli Çal Kaymakam vekili imzası ile Jandarma Kumandanlığına bir yazı gönderilmiştir. Yazıda; Suraca öğretmeni Osman Efendi, Bekilli 2. öğretmeni Ali Galib/Talib Efendi ve Selcen öğretmeni Süleyman Efendi, Haçalar 2. öğretmeni Ahmed Efendi (bu iki öğretmenin adının yanına “müracaat ettirildi” yazılı), Denizler öğretmeni Mustafa Kazım Efendi (bu

öğretmenin karşısına da “Denizlere telefon yazıldı” düşülmüş) isimleri yazılı kişilerin kaymakamlığa gelmeleri istenmiştir. Bölük Komutanının imzası ile evrak çok acele kaydıyla merkez karakol kumandanlığına sevk edilmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.94:6.9.1341). Yazının içeriğinin şapka ile bağlantısı açık olarak görülmesi de bu tarihten on gün sonrasına ait ve çağrılan öğretmenlerden birisi olan Bekilli Yeni Güneş Mektebi ikinci muallimi Ali Galip/Talip’e ait ilmühaber kâğıdının örneği, öğretmenlerin çağrılma nedeninin kararname doğrultusunda sarıklarının çıkarmaları hakkındaki emri tebliğ etmek olduğunu göstermektedir. O tarihlerde Türkiye’nin birçok şehrinde şapka takmaya yönelik menfi-müspet yazılar, tartışmalar, itirazlar, eylemler olurken (Baydar, 1970:132, Koloğlu, 1978:96, Özdemir, 2007:90-106) Bekilli ikinci öğretmeni Ali Galip/Talip’in ilmühaberinden:

“Bekilli Yeni Güneş Mektebi İkinci mu‘allimi Ali Tâlib Efendi sarık hakkındaki emri tebliğ edilmiş emre itâ‘aten karakolhâneye mürâca‘atla sarığımı çıkardığı üzere işbu bir kut‘a ilmühaber takdîm kılındı.” (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.91:16.9.1341)

tebliğ edilen emre itiraz edilmeden uyulduğu anlaşılmaktadır.

Şapka Kanunu ve arkasından gelen Kılık-Kıyafet Kanunu çerçevesinde alınan kararların uygulanışına dair Çal’da tespit ettiğimiz bazı belgeler mevcuttur. Bunlardan bazılarını bir örnek olması açısından buraya almamız uygun olacaktır.

Denizli Vilayeti Muhasebe-i Hususiyye Müdüriyeti’nden Çal kazası Muhasebe-i Hususiyye Memurluğu’na 21 Şubat 1926 tarihinde bir yazı gönderilmiştir. Yazıda; Dâhiliye Vekâletinin emri ve yazılı beyanına istinaden, Denizli Vilayet Encümeni kararı doğrultusunda ödenek karşılığı bulunması halinde memur ve öğretmenlere; şapka ve elbise için verilen avans tutarın kullanılmadığı durumlarda avansın iadesinin gerektiği bildirilmektedir. Vilayet Encümeni kararı olmasına rağmen Dâhiliye Vekâlet’inden gelen yazılı emir üzerine memur ve öğretmenlerin hesabına ilgili tutarın alacak kaydedilmesi bildirilmektedir. Bunun yanında ilgili yılsonuna kadar memur, öğretmen ve müstahdemlere yatırılan havale tutarı ile birlikte, şimdiye kadar ödenen ve Aralık ayı sonuna kadar yapılacak ödeme miktarının da Şubat ayında ödenecek maaş ve masrafları gösterir cetvelin bir an önce düzenlenerek gönderilmesi istenmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.42: 21.2.1341).

Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti’nden Çal Kazâsı Kaymakamlığı’na gönderilen Vali adına imzalı 27 Şubat 1926 tarihli yazıda; Özel İdareden şapka ve elbise bedeli olarak memur ve öğretmenlere avans

verilmiş, geri istenmeyerek hesaba dâhil edilmişti. Kurban Bayramı'nın birinci gününe kadar birer melon şapka ile jaketatay yahut bonjör tedarik etmeyen özel memurlar ve öğretmenlerden elbise bedeli olarak verilmiş olan avansın geri alınması Vilayet Encümeni kararı gereğidir. Hemen memur ve öğretmenlerin devletin kabul ettiği resmi elbiseleri giymeleri sağlanmalıdır. Yazı Çal Kaymakam vekili imzasıyla 11 Nisan 1926 da muhasebeye sevk edilirken ayrıca nahiyeye tüm mektepler ve dairelerdeki hademelere durumun duyurulması istenmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.135: 27.2.1926).

Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti'nden Çal Kaymakamlığı'na gönderilen 31 Temmuz 1926 tarihli yazıda; İdâre-i Husûsiyye'den/Özel İdare'den elbise ve şapka avansı alıp da günlük elbiselerini yaptırmayan memurlar ve öğretmenlerin ilk alacakları maaştan avanslarının geri alınması Vilayet Encümeni kararı olduğundan kararın uygulanması duyurulur. Çal kaymakamı 13 Ağustos 1926 tarihinde hangi memur varsa maaşının kesilerek sonucun yazılı olarak muhasebeye gönderilmesi istenmektedir. (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.61: 31.7.1926).

3.1. Öğretmen-Öğrenci Durumu

Osmanlı Devleti'nin son döneminde mektep masrafını toplama yetkisi vilayet idare meclislerinin uhdesine verilmişti. Buna göre öğretmen maaşları, ilkokullarla ilgili fiziki giderler, il bütçeleri vasıtasıyla halktan alınan vergilerle karşılanıyordu. Ancak bu uygulamada zaman zaman çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Milli Mücadele yıllarına gelindiğinde sorunların çözümü halkın temsilcilerinin bulunduğu I. Dönem TBMM'de yapılan karşılıklı tartışmalarda (TBMM ZC II/28, (7.04.1339), s.397-398) sıklıkla gündem oluşturmuştur. İlköğretimin finans sorunu sadece mecliste değil eğitim-öğretim müfredatı için gelen yabancı uzmanların görüşlerinde, yerli eğitimci ve idarecilerin de sürekli gündeminde olan bir konu olmuştur.

Dönemin öğretmenleri, Çal insanını eğitmek için her zaman olduğu gibi gereken fedakârlıkları göstermişlerdir. Öğrencilerini okula devam ettirebilmek için her çareye başvurmuşlar, bu konuda yerel yöneticilerin dikkatini çekip, onların yardımlarını istemişlerdir. Zeyve Erkek Mektebi Baş Mualliminin öğrencilerin devamının sağlanması ile ilgili dilekçesi bu konudaki ilginç örneklerden birisidir. İkinci belge ise mahalli pazar kurulan günlerde kaza ve köylerdeki öğrencilerin okula gelmeyip, pazara gittiği ile ilgilidir. Bu günlerde öğrenciler gelmediği için, okullar kapalı kalmaktadır. İlköğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri gereği bunun önlenmesi için gereken tedbirlerin alınması ve bahsi geçen günlerde öğrencilerin devamının

sağlanması ile ilgili valiliğin, 10 Teşrin Evvel 1340/ 10 Ekim 1924 tarihli yazısı Kaymakam tarafından nahiyelere ve ilgililere duyurulmuştur (Balık,2017:173-174). İşte bu ve benzeri gayretlerle öncelikli olarak öğrencilerin okula devamının sağlanmasına çalışılmıştır. Yani şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun, halkın eğitimi önemsemesi ve öncelikli gündemi haline getirilmesi hedeflenmiştir. Ancak okuma yazma seviyesi bölgede oldukça düşüktür. Bu o kadar büyük boyuttadır ki, zaman zaman işlerin aksamasına bile sebep olmaktadır. Nitekim Çal Tayyare Cemiyeti Başkanı, Çal Kaymakamlığına bir yazı göndermiş ve bu yazıda köylerde yeterli sayıda okuryazar bulunmadığı için cemiyet ile ilgili işlemlerde hatalar yapıldığı, köy öğretmenlerinin bu konuda muhtarlara yardımcı olması istenmiştir (Balık,2017:174).

Eğitimin bu yıllardaki önemli sıkıntılarında bir diğeri öğretmenlerin sayıca yetersiz olmalarıdır. Kesin sayıları tespit edemesek de okulların öğretmen sayısında ciddi eksiklerin bulunduğu muhakkaktır. Hatta bazı durumlarda bir öğretmenin birden çok yerde öğretmenlik yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim elimizdeki belgede bazı öğretmenlerin üç ayrı öğretmenlikleri olduğu belirtilmiştir. Bunlardan birisinin ellerinden alınıp, diğer ikisine devam etmelerinin sağlanması ve bu iki öğretmenliklerine maaş zammı yapılacağı bildirilmektedir. Devlet bu tarihlerde ülkede öğretmen yetiştirmeye hız vermiştir. Bu amaçla Denizli’de açılan Kız ve Erkek Muallim Mektebine öğrenci alımları devam etmiştir. Denizli valiliğinin 1340/1924 yılı Kız ve Erkek Muallim Mektebi giriş imtihanı ile ilgili yazısından öğretmen yetiştirme çalışmalarının Çal’da devam ettiğini görülmektedir:

“Çal Encümen-i Maarif Riyasetine... Mıntuka Kız ve Erkek Muallim Mektebine gireceklerin merkezde yapılacak duhul (giriş) imtihanları 15 Eylül 1340/1924 tarihine taalluk edildiğinden talebelerin yevm-i mezkurda (bahsedilen günde) beher hal-i hazır bulundurulması teammimen tebliğ olunur efendim. 25 Ağustos 340 Vali namına” (Balık,2017:179-180).

3.2. Öğretmen Maaşları

Elimizde bulunan belgelerde öğretmen maaşları, bunların ödemelerinde yaşanan bir takım aksaklıklar vb. konularla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Öğretmen maaşlarının genel giderlerden tercihen ödenmesi konusunda Ağustos 1924 (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.78: 3.8.1340, Çal Belediye Arşivi,No.79: 10.8.1340) tarihli 2 belge, 1925 yılına ait bir belge mevcuttur (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.150: 31.7.1925). Bu belgelerin birinde ödemelerin geciktiği ve bunun bir an önce gerçekleştirilmesi

gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca belgede Çal kaymakamına öğretmenlere verilecek zamların Mart ayından başlayarak verilmesi gerektiği halde verilmediği varsa birikmiş maaş ve farkların ödenmesi uyarısı yapılmaktadır. Benzer uyarıyı 1927 Şubat (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.268: 26.2.1927) ayına ait bir belgede de görülmektedir. Anlaşılan o ki ülkenin mevcut ekonomik şartları içerisinde zaman zaman öğretmen maaşlarının ödenmesinde aksaklıklar yaşanabilmektedir. Öğretmen maaşları yanı sıra müfettişlerle ilgili ödemelerden bahseden belgeler de mevcuttur. Nitekim 1926 yılına ait bir belgede mektep müfettişlerine verilen fevkalade bütçe ile ilgili olarak 1926 yılında kullanılmak üzere Çal Maarif Müdürlüğüne, öğretmenler için 13.525 lira 06 kuruş, müfettişleri için 193 lira 45 kuruş gönderildiği aynı zamanda geçen senenin (1925 yılı) tahsisat-ı fevkaladesinin iki kalemde yazılıp gönderilmesi istenilmektedir. (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.35: 25.9.1926) Ayrıca Mart 1927 tarihli bir başka belgede Mahmudgazi öğretmeni Mehmed Rauf Efendi'nin maaşının 1740 kuruş (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.250: 30.3.1927) olduğu görülmektedir.

Öğretmenler bu yıllarda maaşlarını eşit olarak alamamaktadır. Elimizdeki belgeden anlaşıldığına göre öğretmenler görev yaptıkları okullara göre maaş almaktadır. Bu durum, Osmanlıdaki medrese sisteminin 1926 yılında da devam ettiğini düşündürmektedir. Osmanlı Devleti'nde de müderrisler görev yaptıkları medreseye göre maaş alırlardı. Eğer bir müderris birden fazla medresede eğitim verirse hepsinden ayrı ayrı maaş alabilirdi.

Bu sistemin cumhuriyetin ilk yıllarında hala devam ettiği görülmektedir (Balık, 2017:184-186). Bu belgeye göre Eylül 1926 yılında Çal ve köylerindeki bazı öğretmenlerin maaş durumları tespit edilmektedir. Buna göre Çal'daki 7 okulda görevli 12 öğretmenin 1926 Mart ayındaki maaşları ve aldıkları zamlar tespit edilmektedir. Bu öğretmenlerden 6 tanesi Çal merkeze bağlı Turan Mektebinde, diğerleri ise Baklan (Dedeköy), Yukarıseyit, Hañçalar, Ortaköy, Çıtak ve Bekilli'de görev yapmaktadır. Bunların içinde en yüksek maaşı Çal merkez Turan Mektebindeki iki öğretmen ile Dedeköy (Baklan) mektebinden bir öğretmen almaktadır. Bu öğretmenler 50 kuruş zamları ile 19 lira 50 kuruş maaş almışlardır. En düşük öğretmen maaşı ise 8 lira 20 kuruş olarak görülmektedir.

Öğretmen maaşlarının kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatlarını idame ettirmek için verildiğinden ödemelerde gecikmenin olmaması, acilen ödenmesi gerektiği ile ilgili (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.78: 25.9.1926) pek çok belge bulunmaktadır. Bu belgelerden

dönemin temel sorun ve konularından birinin öğretmen maaşları olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Çal ve Köylerindeki Okul Binalarının Fiziki Durumu

Cumhuriyetin temelleri atıldığı, ülkenin imar edildiği ilk yıllarında, eğitimde fiziki mekân yetersizliği çözülmesi gereken sorunlar arasındadır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda okullar sayısal olarak zaten yetersiz büyük çoğunluğu da tamire muhtaçtır. Nitekim Çal Arşivinde okul tamiri ve yapımı ile ilgili bir hayli belge bulunmaktadır. Bu dönemde okulların haraplığı sadece köylere has bir durum değildir. Merkez ilçedeki okullarda oldukça perişan bir haldedir. Bunlardan birisi Çal Merkez Turan Mektebinin durumudur:

“Efendim, mektebimiz harap ve muhtaç bir haldedir. Dershanelerde çocukların oturduğu sıralar gayr-ı sıhhi bir haldedir. Üstü, kiremitliği, kiremitleri aktarılmaz ve tamir edilmezse, bu sene oturulamayacaktır...20 Eylül 340 Baş Muallim.” (Balık,2017:176).

Eğitimin aksamaması için öğrencileri yetiştiren öğretmenlerin aynı zamanda okulun her işiyle ilgilendiğini görülmektedir. 1926 yılına ait başka belgede Ortaköy mektebi için 7140 adet Marsilya kiremiti istenmiştir. Bu kiremitler Denizli valiliği tarafından temin edilmiş ve Çal ile merkezin bağlantı istasyonlarından biri olan İnay İstasyonuna (Ulubey yakınlarında kasaba) görevliler tarafından teslim alınması için gönderilmiştir (Balık,2017:177). Yapılan tüm çaba ve gayretler eğitimin aksamaması içindir.

O dönemin eğitimcileri bir taraftan okulların tamiri ve inşası ile uğraşırken, diğer taraftan elden çıkan bir takım okul binalarının tekrar Maarif Müdürlüğüne kazandırılmasına çalışmaktadır. Nitekim Denizli İkinci Bölge İlköğretim Müfettişliğinin Çal Kaymakamlığına sunduğu belge bu konuda hayli dikkat çekicidir. Çıtak Köyünde okula bitişik olup kahvehane olarak işletilen odanın okula devri ile ilgili müfettiş raporu:

“Çıtak Köyüne mülhak (ait) olup mektebe ait olmak üzere, mektep ile beraber inşa edilen ve iki sene evveline kadar varidatı (geliri) mektebin her türlü umur ve hususiyetine (işlerine) sarf ile elyevm (bugün) belediyece vaz-ı yed (el konulan) ve kahvehane ittihaz olunan odanın bugünkü vaziyetle (durumuyla) kahvehane olarak kalması katiyen muvafik değildir. Hâlihazırıyla belediyece alınıp, Eylül 926 bedâyiinde (başlangıcı) derhal tahliyesi ile mektebe teslimi ve bâdemâ (bundan sonra) kahvehane ittihaz edilmemesi hususunda bu köy belediye riyâsetine, heyet-i ihtiyariyesine emir verilmesi maruzumdur efendim” (Balık,2017:178).

1924 yılında Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile buralara ait olan medreselerin eğitime uygun olanları mektebe çevrilmesine örnek teşkil edecek bir belgede; Çal merkez kazasında kız mektep binasının ilçede başka yer olmaması nedeniyle, zorunlu olarak önce basit ve tamire muhtaç bir ev kiralanarak eğitim sağlanmıştır. Fakat ev sahibin mektebin boşaltılmasını istemesi üzerine kirayla tutulacak başka bir evin de kesinlikle bulunamamasından dolayı Hacı Emin Efendi Medresesi'nin büyük ve 4 odasının birleştirilmesi ile okul haline dönüştürülmüştür.

Valiliğin emriyle geçici kız mektebi için tamir masrafı olarak 200 liraya şiddetle ihtiyaç olduğundan bu paranın bir an önce havale edilmesi istenilmektedir. Valinin verdiği cevap ise adı geçen medrese ve arsası kız mektebi olarak inşa edilmesini istediğimiz yer olsa bile burası yıkılmaya yüz tutmuş ve tamirinin de mümkün olmadığı, buraya sahip çıkılması konusunda belediye reisine bildirilmiş, okul için uygun yerin araştırılması istenmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.252: 1.12.1341).

İlçelerden bina onarım ve yapımları için istenen ödeneklerin akıbetini takip edilememekle birlikte 17 Kanunu Evvel 1341/ Aralık 1925 tarihli belgede, Denizli Vilayeti Muhasebe-i Hususiye İdaresinden Çal Muhasebesi'ne bir yazı gönderilmiştir. Yazıdan Vilayetteki okul binalarının yapım ve onarımı için Vilayet bütçesinden ödenekler ayrıldığı, Çal kazasına fevkalade bütçenin mektepler inşaatı bölümü için 1340/1924 yılında 900 lira verildiği, 1341/1925 yılı için 1500 lira verileceği ifade edilmiştir.

Ayrıca 1924 yılında verilen ödenek ve 1925 yılında verilecek ödeneğin hangi mektep inşaatına ve kaç lira harcandığını gösteren listenin aynı belgede (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.25: 17.12.1341) ekte gönderildiği belirtilmiştir. Maalesef okuduğumuz belgeler içinde ekli suret bulunamamıştır. Bunun yanında gönderilen ödeneklerin ilçede nasıl harcandığı, hangi uygulamalar yapıldığını Kasım 1926 tarihli Baklan/ Dedeköy mektebin inşaatı ile ilgili başka belge fikir vermektedir. Buna göre mektebin tamamlanması için gönderilen 578 liranın inşaat ve harcamaları bilen bir heyetle kontrol edilmesi istenilmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.82: 4.11.1926).

Günümüzde olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında da Türkiye'nin iklim şartlarına uygun olarak ilkokullar Eylül ayı ortalarında açılıyordu. 1924 yılında ilkokulların açılış tarihi 15 Eylül'dür. İkmal (bütünleme) imtihanları ve kayıt kabul işlemleri 27 Eylül'e kadar bitirilmiştir. O gün itibarıyla derslere başlanmıştır. Kitapları temini ve vaktinde yetişip yetişmemesi de günümüzde olduğu gibi o dönem eğitiminin önemli

sorunlarından birisidir. Bu yüzden özellikle yerel idareciler hassas davranmış ve kitapların bir an önce temini için gereken çalışmaları yapmışlardır. Denizli Valiliğinin, Çal'a gönderdiği yazıda kitap temini ile ilgili gerekli bilgi:

“Bu sene tedris edilecek (okutulacak) kitaplar sipariş edildiğinden, pek yakında gelmesi muhtemeldir. Mekteplerde okutturulacak kitap listeleri mekteplere gönderilmiştir. Evvelce maarif idaresinden mekteplere yapılan tebligat mucibince kitap esmanını (isimlerini) Denizli’de Kademzade Said Efendiye gönderen mekteplerin derhal kitapları gönderileceği.” bilgisi verilmiştir. (Balık,2017:187-188).

3.4. Halktan Toplanan Eğitim Vergileri

Devlet, hizmetlerini belli gelir kalemlerinden yaparak sağlamaktadır. Bazı hizmetler (eğitim, sağlık, savunma gibi) toplumun şekil verilmesi, nesillerin oluşturulması, ülkenin bekası için verilir. Bu hizmetlerin en başında eğitim gelmektedir. Eğitim toplumların ortak kültür ve değerlerinin nesillerden nesillere aktaran canlı bir mefhum olarak hiçbir idare zamanında başıboş bırakılmamıştır. Eğitim, devlet için ne kadar önemli olmuşsa, eğitimin gelir sorunu da her devirde çözülmesi gereken o kadar önemli bir mesele olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin son döneminde eğitim alanında başlayan çalışmalar yeterli olamamış, istenilen hedefe ulaşamamıştır. Yeni Türk Devleti, temel prensibi olan “milli devlet” şiarını, devletin her kademesinde hayat bulmasını hedeflemiştir. Bu noktada 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bunun ilk adımı atılmıştır. Arkasından eğitimin yaygınlaştırılması, herkesin ücretsiz eğitim alabilmesi için önce 1925’te Mektep/ Okul Vergisi (Düstur, C:6,1934,s.307-308) yasası ve 1927’de de Eğitim Vergisi yasası çıkartılmıştır.

Bu yasaların çıkartılmasında ana amaç eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaktır. Özellikle eğitim giderlerini sağlayamayacak vatandaşların eğitim dairesine dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle ülkenin aydın, münevver fertleri, ülkelerini çağın üstüne çıkarabileceklerdir.

Konulan vergilerle zorunlu eğitime halkın dâhil olması sağlandığı gibi harcamalar da halka paylaştırılmıştır. Tabii bu durum uygulamada bazı sıkıntı ve zorluklar çıkarmıştır. Yapılan vergi düzenlemelerinin uygulamasında taşrada bir takım aksaklıklar ve sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntı ve aksaklıkların Çal bölgesinde tespit edilebilenleri genellikle vergi tahsili ile ilgilidir. Vilayet meclislerinin maarif katkısını toplamasında

yaşadığı güçlükler nedeniyle ilköğretim giderleri yeterli olarak karşılanamamaktadır.

Giden yazıların çoğunda vergilerin zamanında toplanması, taksitlerin tamamlanması ve vergiye tabii olanların isimlerinin ve vergi miktarını gösteren cetvellerin hazırlanıp merkeze gönderilmesi şeklinde uzayıp giden bir yazışma söz konusudur. Bununla ilgili en erken tarihli belge; Çal Kazâsı Kaymakamlığı'nın 22 Teşrini Evvel 1340 tarihinde gönderdiği yazısına cevap olarak Denizli Vilâyeti, Encümen-i Dâîmîsi'nden Çal Kazâsı Kaymakamlığı'na 27 Teşrini Evvel /Ekim 1340/1924'te gönderdiği yazıdır. Yazı da:

“İdare-i Hususiye Vilayetler Kanunu gereğince vilayetin hizmetlerini yürütme yetkisi vilayet ve vilayet encümenine verilmiştir. Muhasebei hususiyece tahakkuk kaydedilmiş gelirlerin indirilmesi usulen Vilayet Encümeni'ne aittir. Tahakkuk kaydedilen tedrisât-ı ibtidâiyye ve tarîk bedelât-ı nakdiyesi vergilerinin indirilmesi ve alınmaması hakkında gelen dilekçe ve müracaatların oraca gereken incelemenin yapıldıktan sonra vilayet encümeninin aldığı karar uygulamak gereklidir.” (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.105: 27.10.1340) denilmektedir.

Verginin nasıl toplanacağı ile ilgili ayrıntılı bir-iki belge örneği bulunmaktadır: (Çal) Muhâsebe-i Hususiyye Me'mûru'nun 6 Ağustos 1341/1925 tarihli Huzûr-ı Âli-i Kaymakam Efendiye yazdığı yazıda; 1341/1925 yılı kasabanın hesaplanan bedelât-ı istidâiyye cetveli düzenlenerek yazılı olarak sunulmuştur. Tedrisat vergisi kanununa uygun olarak mahallede kayıtlı insanların yazılı ilan edilmesi konusu belediye başkanlığına buyrulmuştur.

Çal kaymakamı bu yazıyı 6 Ağustos'ta belediye başkanlığına havale etmiştir. Ayrıca bu yazıya cevaben 6 Ağustos tarihinde ve mühürlü olarak şu not düşülmüştür. *“Bugün kayıtlı insanların yazıldığı adı geçen cetvel kâğıdı Çarşı Camiinin kapısına asılmıştır.”* Bu bağlamda belge iadeten kaymakama takdim edilip 8 Ağustos'ta da muhasebeye havale edilmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.124: 6.8.1341).

Verginin köylerden toplanması ile ilgili başka belgede; Bölük Komutan vekili, Ortaköy Karakol Komutanı'na 26 Ağustos 1341/ 1925 tarihli yazı göndermiştir. Yazıda:

“Muntakamızın Sazak, Develler, Orta, Çal Çakırlar, Çal Kuyucak köyleri ihtiyar heyetleri köyelerine ait tedrisât-ı ibtidâiyye/ ilköğretim vergi cetvellerini hala merkeze getirmediklerinden talep edilen cetvellerin alınarak en kısa sürede merkeze gönderilmesi önemlidir”.

İlaveten bilgiye Ortaköy Karakol Kumandanı imzasıyla Çal Jandarma Bölük Kumandanlığına 31 Ağustos 1341/1925 tarihli belgede: “Mıntıkamızın Sazak köyü Çal pazarı günü *cetveli kazaya teslim ettikleri anlaşılmıştır. Diğer köylerin ise düzenlenen cetvelleri ilişikte eklenerek sunulmuştur.*” diye bildirilmiştir. Bölük Kumandan vekili imzası ile 2 Eylül 1341/1925 de yazı muhasebe memurluğuna havale edilmiştir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.102: 26.8.1341).

Vergilerin indirilmesi ve ertelenmesi ile ilgili halkın dilekçelerine istinaden ilçeden merkeze gönderilen yazılarda oldukça külliyatlıdır. Örneğin; İdâre-i Umûmiyye-i Vilâyet ve Meclis-i Umûmî-i Vilâyet ve Encümen-i Vilâyet'e dayanarak gelir bütçesine mal olduktan sonra indirimi gerektiren tarîk bedelât-ı nakdiyesi veya tedrisât vergisi (yol vergisi ve eğitim vergisi) veyahut benzeyen gelirlerin idare meclislerinin incelemesinden sonra her ay birer defterin düzenlenmesi ile kanıtlarıyla vilayet encümeninin kararına yakınlaştırılması istenmektedir.

Encümenin kararı vermesinden sonra karara aykırı davranılmaması Denizli Vilâyeti Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti'nden Çal Kazâsı Muhâsebe-i Husûsiyye Me'mûrluğuna müdür imzasıyla 27 Kanuni Sani/Ocak 1926 tarihli belgede görülmektedir. Belgeden diğer kazalarda verginin meclis-i idare kararıyla indirildiği belirtilmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.281: 27.1.1926).

Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti'nden Çal Muhâsebe-i Husûsiyye Me'mûrluğuna müdür imzası ile 25 Nisan 1926 tarihinde gönderilen belgede; Çal kazası halkından olup başka mahallerde bulunan mükelleflerin tedrisât-ı ibtidâiyye ve yol vergilerinden borçları olup da oturdukları mahallerine yazıldığı halde şimdiye kadar vergi borcunun miktarı, mükelleflerin isimleri ve nerede oturduklarını içeren yazılı bir cetvelin düzenlenip merkeze 1 hafta içinde gönderilmesi genelge hükmüyle duyurulmuştur (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.134: 25.4.1926).

Denizli Valiliğinin gönderdiği bu yazıdan iki ay öncesine ait Denizli'nin Eski Müftü Mahallesi sakinlerinden, şimdi Kaklık'ta bulunduğu haber verilen Hacı Mehmed Ağa oğlu Hüsnü Bey'in 1341/1925 yılı tedrisât-ı ibtidâiyye vergisinden borcu olan 50 liranın alınarak gönderilmesi (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.107: 6.2.1926) istenmektedir. İstenen yazının, Kaklık köyü muhtarlığından alınan ilmühaberinin ekli olarak Çal kaymakamlığına gönderildiği, kaymakamlığın da yazı ve eki 29 Nisan 1926'da vilayete gönderdiği tespit edilmiştir.

Buna benzer bir başka belgede ise Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti'nden Çal Muhâsebe-i Husûsiyye Me'mûrluğu'na 20 Kanuni sani/ Ocak 1927 tarihli yazıda; Ahmedzâde Hüseyin Efendi ve oğlu Osman Bey'den geçmiş yol vergisi olan 210 kuruş ödeme emri bildirilmiştir. Belgenin devamında Hüseyin Efendiye ait makbuzunun gönderilmiş olduğu, Hüseyin Efendi'nin 1338/ 1922 yılından beri burada Molla Bağ mahallesinde oturan tedrisat vergisiyle mükellef bir kişidir.

Şimdiye kadar ödeme yaptığına göre aranılan 20 lira geçmiş tedrisat vergisi bu senelere ait ise indirimle gidilmesi için vilayet encümenine müracaat edilmesi gerektiği, indirim yapılamaz ise ödeme yapılmak üzere hangi seneye ait olduğunun yazılı olarak bildirilmesi istenmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.12: 20.1.1927). Belgeden de anlaşılacağı üzere tedrisat vergisiyle mükellef kişilerin hak ve sorumlulukları belirtilmekte aynı zamanda kişilerin hakları korunmaktadır.

Bölge yöneticileri vergilerin toplanması konusunda hassas davranmışlardır. Özellikle ödemelerin düşük kaldığı noktalarda yerel yöneticiler uyarılmış ve vergilerin toplanma oranlarının artırılması istenmiştir. Nitekim bu konuda 1926 yılına ait bir belgede şu ifadeler yer verilmiştir.

Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti'nden Çal Muhâsebe-i Husûsiyye Me'mûrluğu'na müdür imzasıyla gönderilen 25 Eylül 1926 tarihli yazıda; ödeme itibarıyla oranınız memnuniyet verici bir halde ise de geçmiş mektep ve yol vergisi ödemesinin ancak %4 oranında kaldığı görülmüştür. Vilayetin bütün çevresinin kalan alacaklarını %20 ila 30'a ulaştırmış oldukları halde Çal'ın bu derece altta kalması uygun olamayacağından geçmiş ödemeye de özel önem verilerek kısa zamanda vilayetlerin taleplerini yerinden elde edilmesi tavsiye olunur (Çal Kaymakamlık Arşivi, No.45: 25.9.1926).

Mektep Vergisi Kanunu gereğince nüfusu elli binden fazla olan yerleşim yerlerinde belediyelerin, vilayet hususi idarelerine yardım etmesi kabul edilmiş ve bu yardım miktarının belediye ve hususi idarelerin ortaklaşa kararlarıyla belirleneceği düzenlenmiştir. Mektep Vergi Kanununun uygulanışıyla ilgili bir belgede:

“Vilayet Encümen kararıyla indirilen/azaltılan mektep paralarının mahalle veya köyünün mükelleflerine bölüştürülmesinin kararlaştırılması kanun gereğince yapıldığından vergi indirimi dikkate alınarak indirim yapılan köy veya mahalle ödemelerine ilave ödemesi tamamen alınması

vilayet encümeni yazısıyla” (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.90: 6.3.1927) bildirilmektedir.

Çal Belediye Arşivinden incelenen belgelerde Mektep vergisi ile ilgili veriler bulunmaktadır. Bu belgelerin içinde mektep vergisi adının geçtiği en erken tarihli belge 23 Mayıs 1341/1925 tarihlidir. Bu belge Maarif Vekâletinin 19 Mayıs 1341/1925 tarih ve 3251/1940 numaralı bu yazısıdır. Yazıda; BMM’nce sonradan kabul edilmiş olan Mektep vergisi hakkındaki kanunun yazılı örneğine istinaden Tedrisat-ı İbtidâiyye Vergisi Talimatnâmeninin uygulanmasının ertelenmesi önemle istenmektedir (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.125: 23.5.1341).

Bu yazıdan bir ay sonra başka bir belgede Çal kazası adına 1341/1925 yılı için gerçekleşen ve ahaliden alınması gereken ilk mektepler gideri 25005 lira 18 kuruş olduğu Mektep Vergisi Kanunu ve talimatnamesine uygun olan miktarın bir an önce toplanıp gönderilmesi gerektiği (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.22: 2.8.1926) bildirilmektedir.

Mektep Vergisinin toplanmasına vilayetin ayrı bir önem verdiği, vergilerde gecikme yaşanmamasına azami ihtimam gösterdikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 2 Ağustos 1926 tarihli Denizli Vilâyeti, Muhâsebe-i Husûsiyye Müdüriyeti’nden Çal Kaymakamlığı’na giden belgede; Dâhiliye Vekâletinin gönderdiği geçmiş mektep ve yol vergilerinin tahsilat cetvelleri incelendiğinde, vilayetin çok borçlu görüldüğü, diğer vilayetlere göre vergi ödemesinde geri olduğu bildirilmektedir. Belgenin devamı

“Bu yüzden vilayetin azarlanmasına izin verilemeyeceğinden tahsildarlara sıkı bir tembihatın ve zor kullanması gereklidir. Ağırdan alan kazaların Dâhiliye Vekâletine yazılması mecburi olduğundan ödemenin toplanmasında seri olunması önemlidir Çal kaymakamı ödemeyi toplamada zafiyet gösteren tahsildarın cezalandırılması hususunda ismi inzibat tarafından yazılıp tarafıma gönderilmesi” (Çal Kaymakamlık Arşivi,No.45: 25.9.1926) bildirilmektedir.

Örneklerinden de anlaşıldığı üzere eğitim ve mektep vergisinin toplanılması il merkez ve ilçelerde sıkıntılıdır. Bir de buna toplanan bu vergilerden öğretmen maaşları ve öğretmen yetiştirilmesi için harcamalar da yapılması, vergiler ülkenin eğitim seferberliğine yetmemektedir (Çakan, 2002:94).

Meşrutiyet döneminde kabul edilen Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkatı ile yürütülen ilköğretim işleri,1926 tarihinde kabul edilen Maarif Teşkilatı Kanunu ile yeni bir döneme girmiştir. Kanun, ilköğretim okullarını; şehir ve kasaba (gündüzlü-yatılı), köy (gündüzlü-yatılı) mektepleri olarak

sınıflandırmış, köy okullarını şehir okullarından ayırmış ve süresini 3 yıl olarak belirlemiştir (Cicioğlu, 1985:34).1926 yılındaki önemli bir değişiklik de ilköğretim düzeyindeki öğretimden her türlü ücret alınmasının kaldırılmış olmasıdır (Akyüz,1994:347).

1927 yılında Eğitim Vergi Yasası çıkartılarak, okul masraflarının İl Özel İdare Kurulları tarafından karşılanmasına son verilmiş, kazanç, yol, arazi vergilerine yapılan ilavelerle harcamalar karşılanmaya çalışılmıştır. Bu düzenlemeyle 1925 tarihli Okul Vergisinde değişiklikler yapılmış, oranlar yeniden saptanmıştır. Eğitimin finansmanına yönelik düzenlemelere paralel olarak devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay da artırılmıştır. 1923 yılında genel bütçenin yüzde 2.9'u, 1930 yılında 4.6'sı, 1938 yılında ise 5.5'i eğitime ayrılmıştır (Çakan, 2002:117). Ancak artan bütçeler çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için yeterli değildir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Eğitim ve özellikle ilköğretim tarih boyunca hemen bütün toplumların en çok değer verdiği unsurlardan birisi olmuştur. Modern toplumlarda bu konunun hassasiyeti daha da artmış ve devletler bununla ilgili pek çok idari ve mali düzenlemeler yapmıştır. Osmanlının son dönemlerinde eğitimi modernize etmek ve ilköğretimi geliştirmek adına yapılan çalışmalar hız kazanmıştır. Ancak nihai sonuçları alınmadan devlet çökmüştür. Onun yerine kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da devraldığı mirası geliştirerek modernize etmeye gayret etmiştir. Bu bağlamda cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitimle ilgili pek çok kanun ve tüzük çıkarılmış, halkın da eğitim masraflarına vereceği destekle bir hamle yapılmaya çalışılmıştır.

İlköğretim giderlerinin karşılanmasında Maarif Vergisi Kanununa kadar düzensiz, sıkıntılı geçmiştir. Bu kanunla artık eğitim vergisi ayrı bir kalemden değil belirlenen gelir kalemlerine dâhil edilerek alınmaya başlanmıştır. Bu sayede vergi toplanması düzenli hale getirilmeye çalışılmıştır.

Ankara'da alınan tedbirler ve çıkartılan kanunların taşrada algılanması ve aynı hassasiyette uygulanması her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bölgesel şartlar, ülkenin içinde bulunduğu reel durum ve diğer faktörler bunun en büyük sebepleridir. Çal ilçesi de bu noktada Anadolu'nun diğer bölgelerinin tipik bir örneğidir. Özellikle eğitimin fiziksel durumu bir hayli sıkıntılıdır. Mali yapısında ve ödemelerde zaman zaman gecikmeler yaşanabilmektedir. Ancak mevcut belgeler incelendiğinde görülen en güzel yön ise eğitimcilerdeki ideal ve gayretlerinin yüksekliği

olmuştur. Maarifin fedakâr öznelere olan öğretmenler o dönemde de bütün sıkıntılara rağmen canla başla ülkenin kaderini değiştirme mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

Yereli anlamak ülkeyi anlamak için büyük önem arz eder. Bu yüzden yerel tarihin aydınlatılması genel tarihimizin doğru anlaşılması için çok büyük önem arz etmektedir. Çal'ın eğitim tarihinin doğru tespiti yüzlerce yıllık eğitim mücadelemizin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Gerek elimizde bulunan Çal Kaymakamlık Arşivi ile ilgili belgelerin kullanımı ve gerekse diğer arşivlerimizdeki belgeler bu konuda araştırmacıların hizmetindedir. Bu alanda daha yapılacak çok iş vardır. Belki de Çal arşivi gibi hala Anadolu'da tozlu ücra köşelerinde keşfedilmeyi bekleyen pek çok arşiv olabilir. Bunların tespiti ve araştırmacıların hizmetine sunulması noktasında yerel yöneticilere, duyarlı vatandaşlara, dikkatli ve azimli araştırmacılara çok fazla ihtiyaç düşmektedir.

5. SUMMARY

This has been especially one of the factors to which almost all communities have historically been paying most attention and value, whose sensitivity has further increased in modern nations and the related states have made numerous administrative and financial regulations on this issue.

Attempts were accelerated which were performed to modernize primary education in the late periods of Ottoman Empire but collapsed without final fruits of those efforts at all. Having replaced the Empire, the young Republic endeavoured to develop and modernize the legacy of education inherited from it as well as those of many other fields. In this connection, many laws and acts have been accepted and enforced involving education since early years of the establishment of the Republic. With the additional supports for educational expenditures from people, numerous attempts were made for those movements.

Those years of primary education were passed in irregular and problematic processes to meet the expenditures until the Education Taxation Act was accepted and enforced. The act enabled the Education Tax to be levied and collected by inclusion in determined revenues without a different revenue.

The measures and acts decided and performed by Ankara could not be possible to be understood and implemented by the provincial regions in the same sensitivity and accuracy, which has been mainly caused by regional

differences, the critical situation in which the nation has been involved and other real parameters in this sense. Çal district is typical example which cannot be separated from many other similar Anatolian provincial sections. Physical and financial issues in education in particular have been in critical disturbance and problems considering occasional delays of payments. However, considering the present documents, it is clear that teachers who were then benecial and devoted part of the education did their best to change the fate of the nation thanks to their very ideals and highest motivations.

It is vital to understand what is local in terms of comprehending the nation. Therefore, enlightenment of local history is of great importance to better and properly see the general history of ours. Proper determination of education history of Çal will contribute to understanding education efforts and struggles over long years. The current Çal archive and other documents will be of great help for researchers to benefit from them, which requires great efforts and works to be further made in this field. Perhaps there are many unknown archives to be discovered in far and sensitive people to help discover them thanks to their decisive and careful efforts.

6. KAYNAKLAR

Resmi Yayınlar

- Düstur, Üçüncü Tertip, C:7, İstanbul, 1929.
Düstur Üçüncü Tertip, C:6, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1934.
Resmi Gazete, Kanun No.491, (20.4.1340)
Resmi Ceride, Kanun No.842,1926.
Resmi Ceride, Kanun No.388,1926.
TBMM ZC. II/28, İ:19, (7.4.1339).
TBMM ZC. II/7, İ:2, (3.3.1340).
TBMM ZC. II/2, İ:20, (17.9.1339).
TBMM ZC. II/23, İ:74, (20.3.1926).
1926-1927 T.C. Devlet Salnamesi, y.y., Matbuat Müdiriyet-i Umumisi, 1928.

Yerel Arşiv

- Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 78, 3 Ağustos 1340/1924.
Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.79, 10 Ağustos 1340/1924.
Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 105, 27 Teşrin-i Evvel/ Ekim 1340/1924.
Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.4, 11 Teşrin-i Evvel /Ekim 1341/ 1925.
Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.88, 30 Mart 1341/ 1925.
Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.196, 5 Teşrin-i Evvel/ Ekim 1341/ 1925.

- Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.143, 12 Eylül 1341/ 1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.94, 6 Eylül 1341/ 1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.91, 16 Eylül 1341/ 1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.42, 21 Şubat 1341/ 1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 150, 31 Temmuz 1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 252, 1 Kanun-i Evvel/Aralık 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 25, 17 Kanun-i Evvel/Aralık 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 124, 6 Ağustos 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 102, 26 Ağustos 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 125, 23 Mayıs 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 156, 24 Haziran 1341/1925.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.135, 27 Şubat 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü Arşivi, No.61, 31 Temmuz 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 22, 2 Ağustos 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 45, 25 Eylül 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 35, 25 Eylül 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 82, 4 Teşrin-i Sani/ Kasım 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 281, 27 Kanun-i Sani/ Ocak 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 134, 25 Nisan 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 107, 6 Şubat 1926.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 12, 20 Kanun-i Sani/ Ocak 1927.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 90, 6 Mart 1927.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 268, 26 Şubat 1927.
 Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 250, 30 Mart 1927.

Tetkik Eserler

- Aydın, M. (2014). *Denizli'de eğitim Osmanlı dönemi*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997), 5. B. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1959), C.2. Ankara.
 Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri (1959). Der. Mustafa Selim İmece, TTK. Basımevi, Ankara.
 Akyüz Y. (1994). *Türk eğitim tarihi*. Kültür Koleji Yayınları, İstanbul.
 Balık İ. (2017). *Belgeler ışığında Çal tarihi*. Denizli, 2.baskı.
 Bayar, M. (2007). Karahisar-ı sahib Sancağı şer'iyye sicillerinde Çal kazası. 21. *Yüzyıla Girerken Geçmişten Günümüze Çal Yöresi*, Baklan, Çal, Bekilli Sempozyumu Bildirileri (01-03 Eylül 2006), Editörler: Bülent Topuz, Raşit Urhan, Mehmet Ali Gülel, Denizli.
 Baydar, M. (1970) Şapka konusunda Atıf Hoca-Süleyman Nazif çatışması. *Türk Dili Dergisi*, S:230,ss.132-136.
 Baykara, T. (1996). *Türk inkılap tarihi ve Atatürk ilkeleri*. Akademi Kitabevi, 5.

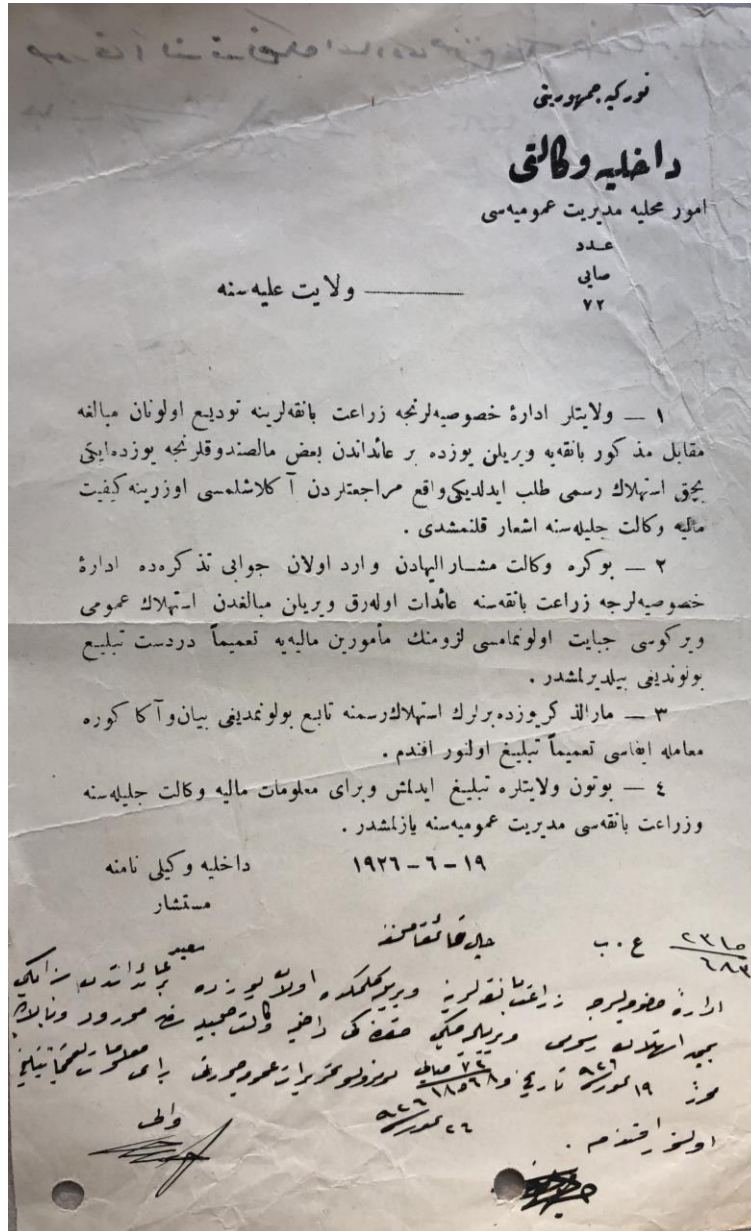
Baskı, İzmir.

- Berker, A. (1945). *Türkiye'de ilk öğretim*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Budak, L. & Budak, Ç. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne ilköğretim programları (1870–1936). *TSA / YIL*: 18 S: 1, ss.51-68.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi,
- Çağlar, A. (1999). 75. yılında Cumhuriyet'in ilköğretim birikimi. *75 Yılda Eğitim, Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul, ss.125-144.
- Çakan, I. (2002). Cumhuriyet döneminde ilköğretimin finansman sorunu ve mektep vergisi uygulaması. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı.2, İstanbul Üniversitesi Yay. ss.85-127.
- Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam öncesi Türk tarihi ve Türk kültürü*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Fidan, N. & Erden, M. (1987). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Gellner, E. (2018). *Uluslar ve ulusçuluk*. (G. G. Özdoğan & B. E. Behar, Çev.). Hil Yayınları.
- Güngör, E. (1999). *Tarihte Türkler*. İstanbul.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Kodal, T. (2009). *Denizli nüfus tarihi (1923-2008)*, Divan Kitap, Ankara.
- Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Koloğlu, O. (1978). *İslamda başlık*. Ankara, TTK. Yayınları.
- Özdemir, K. (2007). *Cumhuriyet döneminde şapka devrimi ve tepkiler*. Yüksek Lisans Tez, Eskişehir.
- Sallan Gül, S. (2008). 1920'lerde eğitimin toplumsal yapıda dönüştürücü rolü ve Mustafa Necati. *Ölümünün 80. Yıldönümünde Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi Sempozyum Bildirileri*, 2-3 Ocak 2009, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği, 336-341, İzmir.
- Turan, F. (2016). Türkiye'nin zorunlu eğitim politikaları -tarihsel perspektif 1. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), Art. 1.
- Turan, R. (2022). Orta muallim mektebi ve eğitim enstitülerinde okutulan öğretmenlik meslek bilgisi dersleri üzerine bir inceleme (1926-1982). *Journal Of Social Humanities and Administrative Sciences*, 8, 1889-1903.
- Uyanık, E., Kaya, M. & Elçiçeği, B. (2021). II. Meşrutiyet döneminde eğitim tartışmaları ve 1913 tarihli tedrisat-ı iptidaiye kanunu'nun uygulanması. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, C.4, S.1, ss.163-185.

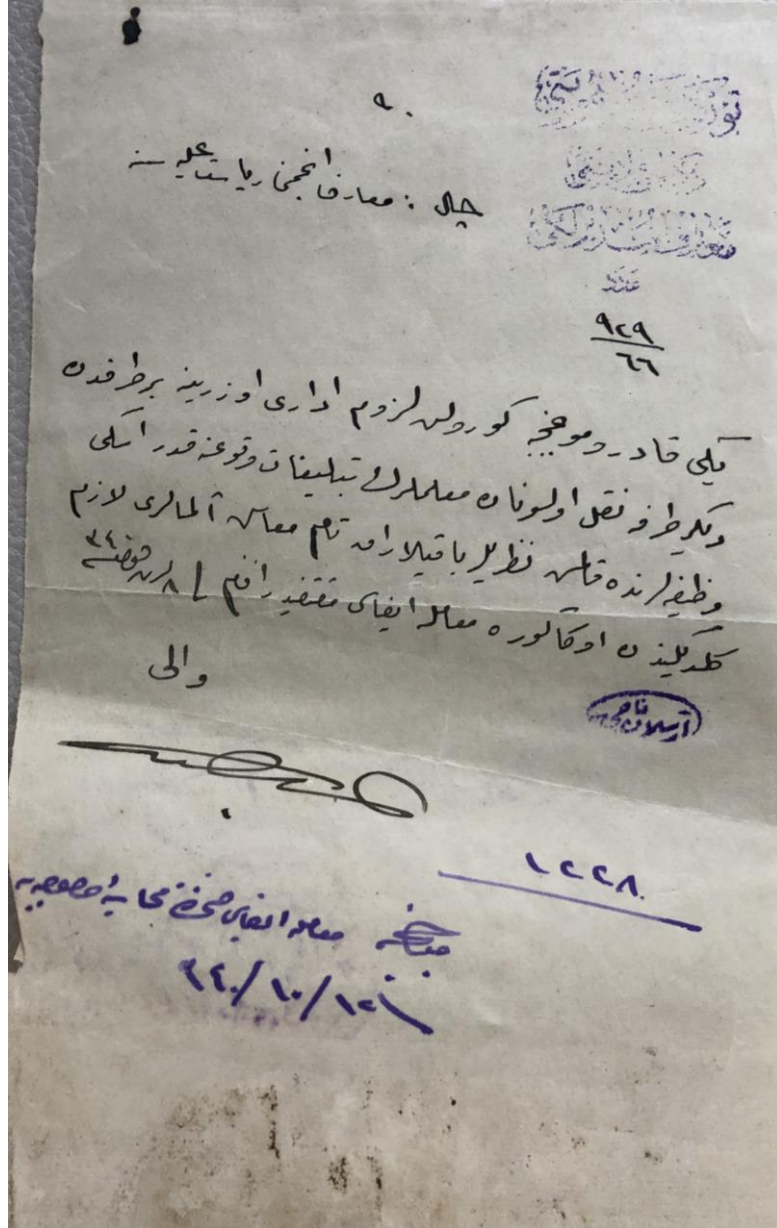
Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

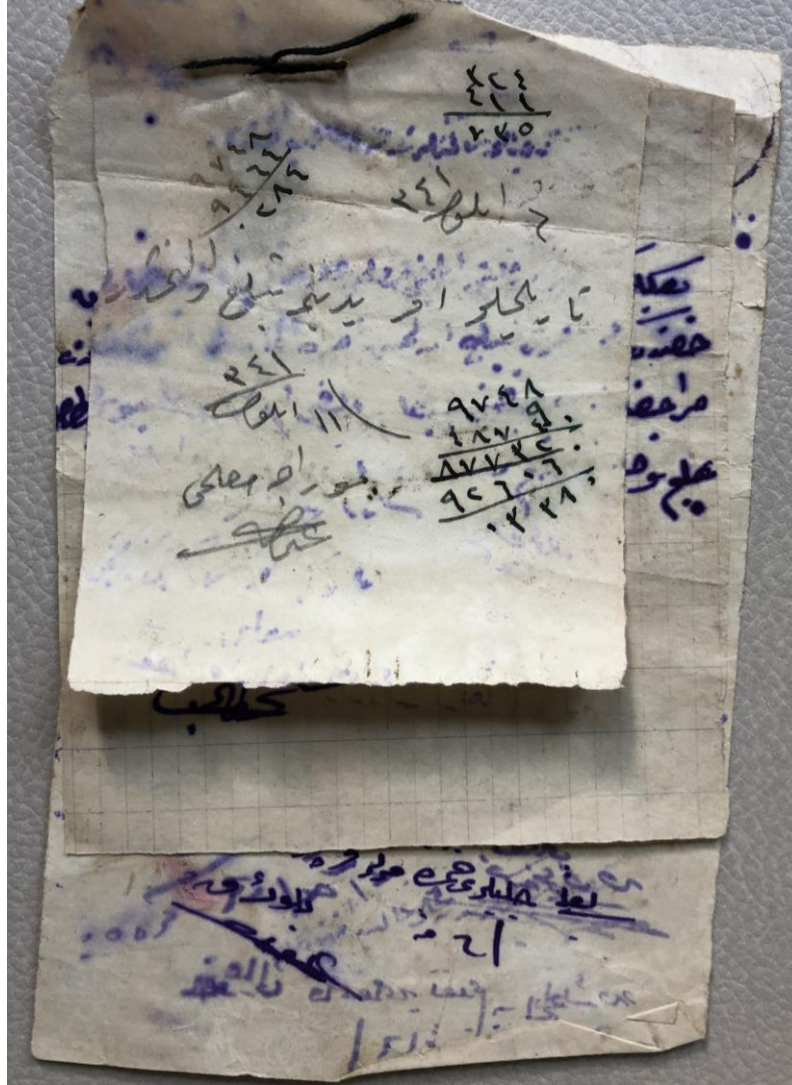
7. EKLER

Ek 1. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.4, 11 Teşrini Evvel /Ekim 1341/ 1925.

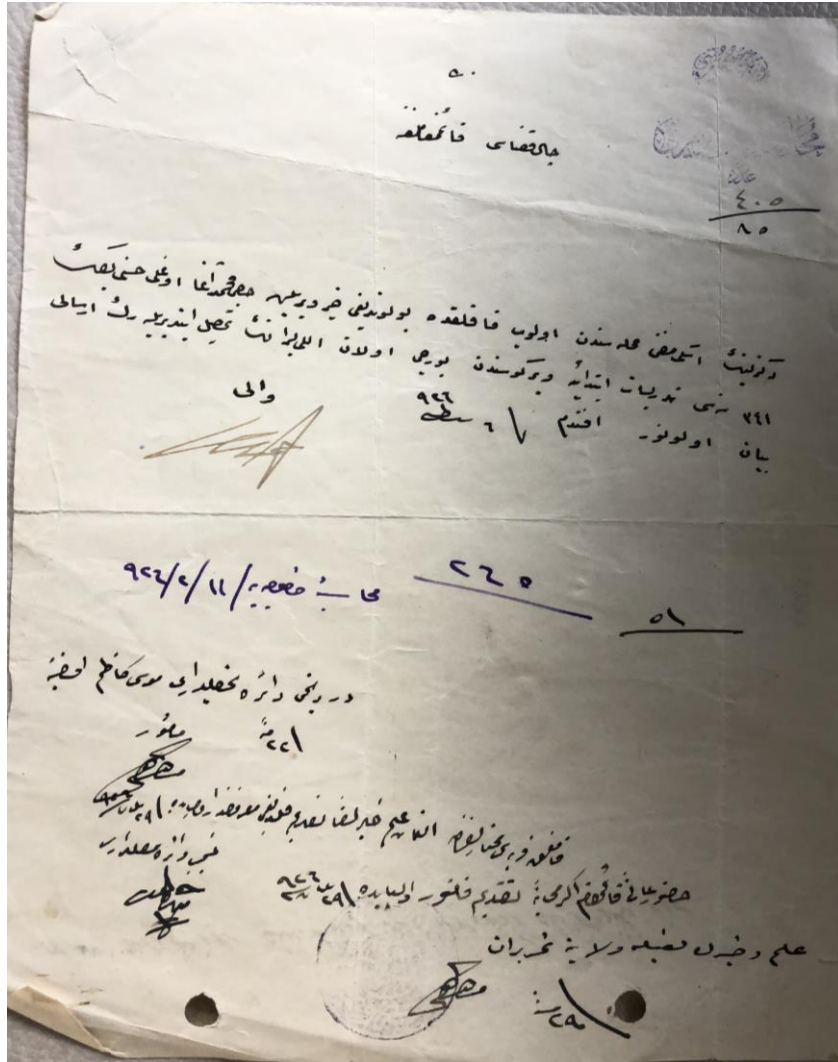

Ek 2. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.88, 30 Mart 1341/ 1925

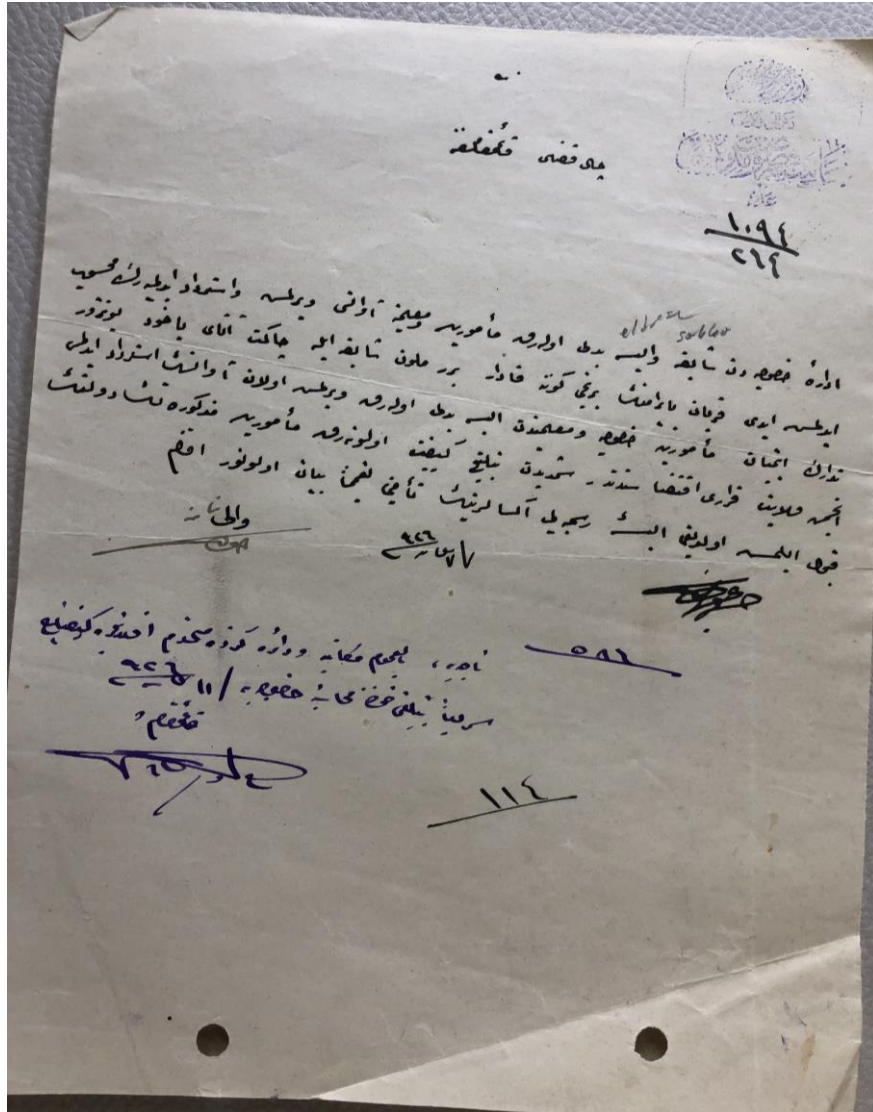

Ek 3. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.94, 6 Eylül 1341/ 1925.

Ek 5. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.135, 27 Şubat 1926.

Ek 6. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.143, 12 Eylül 1341/ 1925.

Konu maddesi

قانونی و دینی ماده مذکور [آ] فقه سنی فخر [بوزده بر] لکودیه تکالیف استوف
طرفین معینه استحقاق و توفیق ایدیه بر شایسته اوچ کون طرفین معینه ایدیه بوزده بر
ایدیله . معاینه معینه عدیر و ما عدیر استوف بوزده بر مدت معینه استحقاق معینه
اولر قاری تقریرده معینه اولر اولر معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه
بوزده بر معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه
معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه

۱۹۲۷
۲۲۲

مازقا سینه معینه

برایان ایدیه و کون معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه
ایدیه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه
سینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه

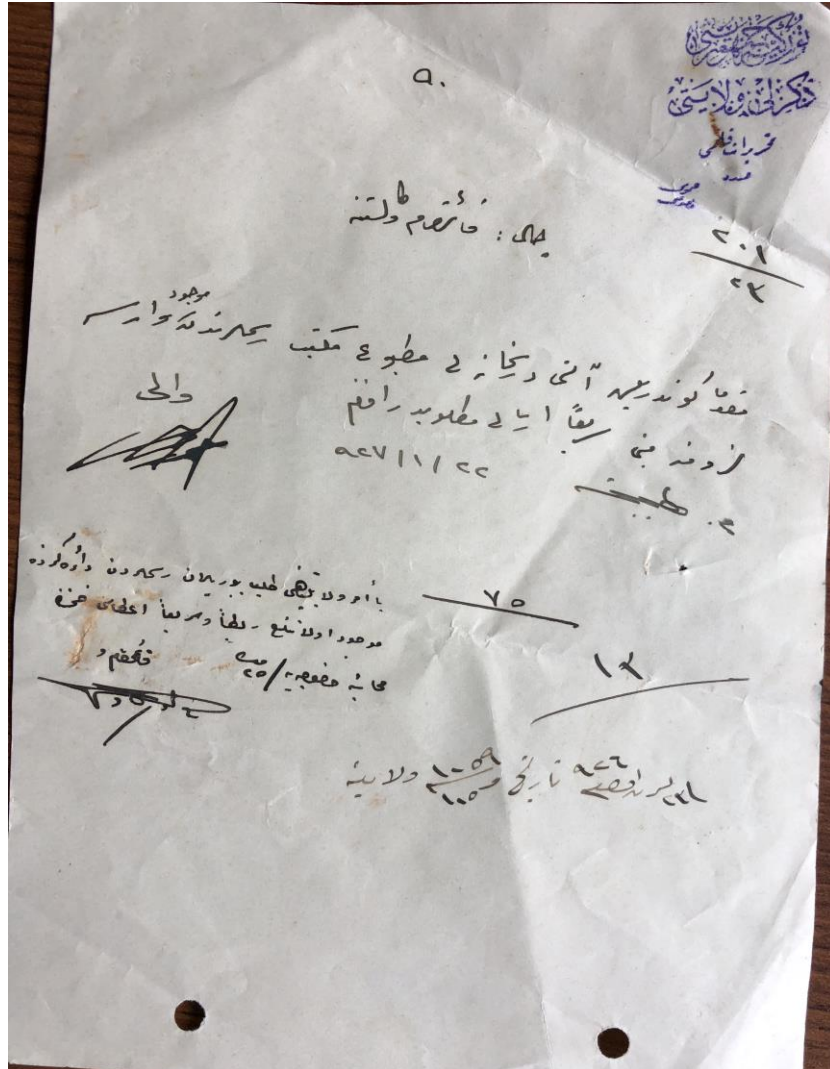
ولی

نام معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه
معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه معینه

۲۲۲

فیه

Ek 7. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No.196, 5 Teşrin Evvel/ Ekim 1341/ 1925.

Ek 8. Çal Kaymakamlık Arşivi, Eğitim Bölümü, No. 252, 1 Kanun-i Evvel/Aralık 1341/1925.